

BENE MÁRTON

Egy „ígéretes” kutatás felé...

Körösényi András-Soós Gábor (szerk.): „Azt tették, amit mondtak? Választási ígéreték és teljesítésük, 2002-2006” Budapest, MTA TK PTI, 2013. 215 o.

2010-ben nagyszabású kutatás indult az MTA Politikatudományi Intézetében, mely a választási ígéreték és azok teljesítésének vizsgálatát tűzte ki célul. Politikatudományi szempontból valóban releváns kérdésnek tűnik, hogy mi is a szerepe az ígéreteknek a demokratikus politikai rendszerekben. A politikai közbeszédben kiemelt szerepet töltenek be a választási ígéreték, politikai szereplőket, pártokat, ciklusokat azonosítanak egyes teljesült, nem teljesült vagy csak kimondott ígéretekkel, és politikai küzdelmek sokasága kötődik az egyes vállalások és azok megvalósulásának értelmezéséhez. Magyarországon az elmúlt évtizedben különösen érzékelhető volt a választási ígéreték fontossága és ciklusokhoz, politikai aktorokhoz való kapcsolása. A Medgyessy-kormányt a közfelfogás – főként a válság óta – ma is gyakran a felelőtlen ígéreték megvalósulásával, míg a második Gyurcsány-kormányt az ígéreték be nem tartásával kapcsolja össze. A 2010-ben megválasztott Orbán-kormányt ezzel szemben sokan a választási ígéreték hiányával vádolták. Relevánsnak tűnik tehát a kérdés: hogyan gondolkozunk a választási ígéretekről a modern demokratikus politikai rendszerekben? Milyen jelentősége van ezek betartásának vagy megszegésének a politikai küzdelem és a demokrácia szempontjából? Ezekkel a kérdésekkel eddig a magyar politikatudomány nem igazán foglalkozott, és a tárgyalt kötet áttekintése alapján a nemzetközi szakirodalom sem túl gazdag. A kutatócsoport vállalkozása kifejezetten érdekesnek és hasznosnak tűnik ezért, mind hazai, mind pedig nemzetközi politikatudományi szempontból. Jelen kötet a kutatás első fázisának összefoglalását adja, mely során a szerzők felvázolják az alkalmazott elméleti keretet, bemutatják a kutatás módszertanát és egy ezek alapján végrehajtott próbakutatás eredményeit. A kutatás fő kérdése a kampányígéreték és a tényleges kormánypolitika közti kapcsolat, valamint ennek hatása a szavazói viselkedésre – bár ez utóbbival jelen kötet még nem foglalkozik. A program kimon-

dott célja a nemzetközi ígéretkutatási vérkeringésbe való bekapcsolódás, de a magyarországi kampányok és ciklusok feldolgozása a szélesebb hazai közeg számára is hasznos információkat szolgáltat. A kutatás két részből áll. Az első rész maga a magkutató, mely az elméleti keretből levezetett és operacionalizált kutatási kérdéseket, azaz a kampányígéret informativitását és az ígéret teljesülését vizsgálja a nemzetközi ígéretkutatási eszközök figyelembevételével. A másik rész kiegészítő kutatásokat tartalmaz, amelyek némileg módosított megközelítéssel dolgoznak, de ezzel inkább kiegészítik a magkutatót, mint sem cáfolják azt. Ez utóbbiak közös jellemzője, hogy a választói oldalt jobban bekapcsolják a vizsgálatba, a közvélemény diskurzusain, a retorika hatásain és a pártok rezponzív programírásán keresztül. Az egész kötetről elmondható, hogy rendkívül transzparens, minden egyes módszertani lépést és kutatói döntést gondosan bemutat és indokol a lehetséges alternatívák felvázolása mellett, amely az olvasó helyzetét jelentősen megkönnyíti. A könyv elsősorban a program elméleti és módszertani alapjainak lefektetésére törekszik, a próbakutatás eredményei viszonyítási adatok hiányában még nem túl informatívak. Ezért ismertetőmben, az inkább kutatási eredmények ismertetésére szorítózkodó recenziókhöz képest, tágabb keretet biztosítok a módszertani döntések bemutatására is.

Az ígéretkutatás elméleti és módszertani alapjai

A kötet szerzői a projekt eddigi egyik legfontosabb eredményének tartják azt, hogy az ígéretkutatás empirikus kérdését hozzákapcsolták egy demokráciaelméleti kerethez, amelyből operacionalizálható kutatási kérdéseket lehet levezetni. Áttekintésük alapján ez a lépés a nemzetközi ígéretkutatási irodalomból hiányzik, az ismertett kutatások az empirikus eredményeket nem ágyazzák bele politikaelméleti keretbe. Körösenyi András és Sebők Miklós tanulmánya mutatja be a kutatás teoretikus hátterét, melyet a pozitív mandátumelmélet gyenge változatának neveznek. A képviselői kormányzás különböző elméleteiből alkotják meg azt az elméleti szintézist, amelyben a választási ígéret kérdése tesztelhető empirikus problémává válik. Ennek központi eleme, hogy a mandátumot egy valamilyen mértékben kötött felhatalmazásként értelmezik, tehát a

képviselő cselekvési lehetőségei, megválasztása után, politikai értelemben valamilyen mértékig lehatároltak. Akkor beszélhetünk mandátumról, ha ez a kötöttség tartalmi és konkrét, elsősorban közpolitikai jellegű. A választópolgárok a választás aktusával egy bizonyos mértékig kötött közpolitikai tartalom végrehajtására hatalmazzák fel az őket képviselő aktort, a modern demokráciákban a képviselőlet pártelmélete alapján a pártot. A felhatalmazás tartalmát nem a választópolgárok határozzák meg (ez lenne a delegálás), hanem ígéreteiken keresztül a pártok. Az elmélet pozitivitását az adja, hogy leszámolnak a mandátumelméletek normatív tartalmával és elhagyják azokat a feltételeket, amelyek ezért empirikusan ellenőrizhetetlenek (pl.: a mandátum és a közérdek egybeesése). Az elmélet „gyengesége” pedig azt jelöli, hogy a közpolitikai kötöttség nem szükségszerűen erős és teljes körű, elég ha „valamilyen mértékben” kötött az adott párt felhatalmazása.

A választók és a választott közötti kapcsolatot tehát a választási ígéret teremti meg. A választók az eléjük tárt közpolitikai javaslatcsomagok közül időszakonként választhatnak, melyek közül az egyik végrehajtására felhatalmazzák az azt megjelenítő pártot. Ezek az ígérek az elmélet szerint korlátozzák az adott kormány cselekvési lehetőségeit, ezért mandátumról, azaz valamilyen mértékben kötött felhatalmazásról beszélhetünk. Ezek alapján már látható, hogy a választási ígéret, mint empirikus kérdés hogyan ágyazódik egy demokráciaelméleti keretbe: a mandátum kötöttségének erősségéről képet kaphatunk az alapján, hogy a pártok mennyire konkrét és átfogó vállalásokat tesznek a kampány során, majd, hogy azokat mennyiben hajtják végre. Az elméletnek egy vitathatóbb eleme van, az pedig a választók kérdése. Az elmélet a választók informáltságát feltételezi, valamint azt, hogy a közpolitikai program alapján adják le voksukat – bár a szerzők is elismerik, hogy ez nehezen tartható feltétel. A kutatás a választókat ebből a szempontból nem vizsgálja, később is csak azt, hogy büntetik-e az ígéreteit végre nem hajtó kormányt és jutalmazzák-e az ígéreteiket nagy százalékban teljesítő pártokat.

A következő fejezet (Sebők Miklós - Soós Gábor) az elméleti keretből levezethető konkrét kutatási kérdéseket és kutatói döntéseket ismerteti. A mandátumelmélet szempontjából számít egyrészt a kampányok információtartalma, azaz a pártok által

kért felhatalmazás kötöttsége és a választók informáltságának a mértéke, másrészt a felhatalmazás egyértelműsége, ami alatt a választói részvételt, a győzelem mértékét és a pártok ígéreteinek egymástól való eltérését értik a szerzők, harmadrészt pedig a teljesítés „erőssége”, amely az ígérek százalékos teljesülése mellett a felelősség egyértelműségét (intézményes korlátok stb.) takarja. Ezek alapján a tárgyalt magkutatás két részből áll össze: az első rész az ígérek jellegét, a kért felhatalmazás kötöttségének mértékét vizsgálja, míg a második rész az ígérek százalékos teljesülését. A választók informáltsága, a felhatalmazás egyértelműsége, valamint a felelősség egyértelműsége egyelőre nem képezte a kutatás tárgyát.

A nemzetközi irodalom elsősorban a második résszel, azaz az ígérek százalékos teljesülésével foglalkozik, de ez a projekt az alkalmazott elméleti keretből adódóan fontosnak tartotta az ígérek jellegének teljesítéstől független felmérését is. A mandátumelmélet nyelvére lefordítva a két alapkérdés az, hogy mennyire világos a kért mandátum és ezt mennyire hajtják végre. Ennek kvantitatív mérésére tesznek kísérletet a kutatás során. A későbbi kutatások feladata lesz majd magyarázni az egyes választások és pártok közötti különbségeket, valamint megvizsgálni azt, hogy a választók büntetik-e a mandátumot nem teljesítő kormányokat. A kutatási projekt során a későbbi kormánypártok és a legnagyobb ellenzéki pártok ígéreteit és azok ciklusbeli teljesülését fogják vizsgálni az 1990 és 2014 közötti magyarországi országgyűlési választások és ciklusok alapján. A kötetben ismertetett próbakutatás a 2002-es választási ígérekkel és 2006-ig tartó teljesülésükkel foglalkozik.

Az ígérek jellege

Soós Gábor, Papp Zsófia és Gyulai Attila tanulmánya a magkutatás első, azaz a választási ígérek jellegét vizsgáló részének módszertani háttérét mutatja be. A nemzetközi ígérekutatások két bevett irányzata közül a projekt az ígérek központú megközelítés (*pledge approach*) mellett kötelezi el magát, amely egyedi ígéreteket vizsgál, szemben a hangsúlyközpontú megközelítéssel (*saliency approach*), mely a választási program főbb hangsúlyaira koncentrál. Ezt a döntést az alkalmazott elméleti keret is indokoltá teszi,

ugyanis az ígéretek részletes tartalmáról, azaz a kampányok informatívításáról az egyedi ígéretek vizsgálata alapján lehet többet megtudni. Az ígéreteket azonosítására a választási programok használata eléggé magától értetődő, azonban a kampány során ígéretek nem csak ezekben szerepelnek. Kampányesemények és beszédek archívumai nem álltak a kutatók rendelkezésére, ezért a szerzők úgy döntöttek, hogy a további ígéretek a különböző pártmegnyilatkozások médiatudósításaiból rekonstruálják. Ebben a két legolvasottabb szeriöz sajtótermékre, a Népszabadságra és a Magyar Nemzetre támaszkodnak, valamint a későbbiek során tervben van az MTI adatbázisának feldolgozása is. A próbakutatás során azonban még csak a Népszabadság online archívumát használták fel. Problémát okozott, hogy az SZDSZ-nek nem volt a kampány során értelmezhető választási programja, ezért esetükben csak médiaígéretekéről beszélhetünk.

A tartalmilag azonos ígéretek közül ún. ígélet-bokrokat hoztak létre a kutatók, amelyekből kiválasztották azt az egy ígéletet, amelyik egyedi ígéletként fog szerepelni a kutatás során. Ennek alapelve az volt, hogy az ígéletbokr ígéletei közül a legtöbb információt tartalmazó vállalást választották ki. Számomra ez nem tűnt a legszerencsésebb megoldásnak, hiszen az ígéretek a kampány során komoly változásokon is áteshetnek, valamint fontos részletek hiányozhatnak belőle, amelyeket kevésbé teljes változatok tartalmazhatnak. Ebben az esetben a kutatói ígéletalkotás a szubjektivitás ellenére is hasznosabbnak tűnik, mint a teljesen mechanikus ígéletválasztás. Az ígéretek kódolásánál a cél az volt, hogy egy változóval mérhető legyen az ígélet egyértelműsége. Az ígélet akkor egyértelmű, ha konkrét, valamint, ha a felelősségvállalás egyértelmű. Előbbi mérésére egy háromkategóriás változót dolgoztak ki a kutatók (teljesen konkrét; részben konkrét; nem konkrét).

Míndezek alapján Papp Zsófia tanulmánya elemezte a 2002-es kampány ígéreteinek (MSZP, SZDSZ és Fidesz) jellegét. A kiindulópont tehát az, hogy annál kötöttebb egy mandátum minél konkrétabbak és egyértelműbbek a választási ígéretek. A nemzetközi ígéletkutatói irodalom ezzel a kérdéssel nem nagyon foglalkozik, a könyvben ismertett kutatások az ígéretek azonosítása után egyből azok teljesülését mérik fel. Az eredményekből kiderült, hogy az alkalmazott módszertan szerint a 2002-es választási ígére-

tek fele számított konkrétnek, egyharmada pedig részben konkrétnek. A legmagasabb arányú konkrét ígérettel a Fidesz rendelkezett (71,4%), de a legtöbb konkrét ígéretet az MSZP tette, amely összességében is háromszor annyi ígéretet tett a kampány során, mint a kormánypárti pozícióból kampányoló Fidesz. A módszertan szerint az ígéretek egyértelműségét mérő változó ebből a konkrétság-változóból, valamint a felelősségváltozóból áll össze, azonban utóbbi csak nagyon kevés hatást gyakorolt erre, hiszen homályos felelősségvállalást tartalmazó ígéret nagyon ritkán fordult elő.

A kutatás egyik érdekes kísérlete, hogy megkülönböztetik egymástól a kormányzati cselekvésre vonatkozó ígéretek (*output*), a kormányzati eredményre vonatkozó ígéretek (*outcome*), amelynek teljesülése más aktoroktól is függ. Az azonosított ígéretek 91%-a kormányzati cselekvésre irányult. A különböző szakpolitikák alapján vizsgálva az is kiderült, hogy minden területen igyekeznek ígéretek tenni a pártok, még ha mennyiségi értelemben vannak is különbségek pártok és politikák, illetve ígértípusok között.

A szerző többváltozós elemzés segítségével az egyértelműségre ható változókat is megpróbálta azonosítani és arra jutott, hogy a pártok egyéb változók hatását kiszűrve is hatása van az egyértelműségre (Fidesz egyértelműbb), valamint némileg meglepő módon a médiaígéretek egyértelműbbnek bizonyultak, mint a programígéretek. Később még meglepő, hogy a kormányzati cselekvésre vonatkozó ígéretek határozottabbak, mint az eredményre vonatkozók, a szakpolitikai bontásból pedig kiderült, hogy a gazdasági ígéretek a legvilágosabbak. Ezeknek a többváltozós modelleknek azonban eléggé kicsi a magyarázóereje, ezért további változók bevonása mindenképp indokolt a későbbiekben annak megértésére, hogy milyen tényezők hatnak az ígéretek egyértelműségére.

Az ígéretek teljesülése

A magkutató másik része – a nemzetközi ígéretekutatások nagy részéhez hasonlóan – az azonosított ígéretek teljesülését vizsgálja. Erőforrásai nagyobb részét jelen projekt is ennek vizsgálatára fordította. Ez a rész is két írásból áll össze: az első az alkalmazott

módszertant, a második pedig a próbakutatás eredményeit ismerteti. A Sebők Miklós, Dobos Gábor és Oross Dániel által írt előbbi tanulmány bevezeti az olvasót az ígérteljesítés kódolásának gyakorlati folyamatába, áttekinthetően ábrázolva az ígéretek azonosításától a teljesülés végső döntésének kimondásáig zajló eseménysort. A már korábban azonosított ígéretekkel kapcsolatban az első lépés, hogy még a tesztelésük előtt meg kell határozni, hogy egyáltalán lehetséges-e teljesülésük megállapítása. Azokat az ígéretek, amelyek teljesülésének megállapítása objektív eszközök segítségével nem lehetséges (cikluson túli ígéretek, más létező dolgokra vonatkozó ígéretek, absztrakt fogalmakra vonatkozó ígéretek stb.) retorikai ígéretnek minősítik és kizárják az elemzésből. Hasonlóképpen nem tesztelik azokat az ígéretek sem, melyek elméletileg tesztelhetőek lennének, azonban vagy nem áll rendelkezésre adat, vagy teljesülésük igényelne túl komplex elemzést. Ezen túl nem tesztelik a csak a teljes ciklusra értelmezhető ígéretek sem, mert a módszertani szabályokat elsősorban egyszeri teljesítésre dolgozták ki. A tesztelt ígéretek a nemzetközi szakirodalomban két („teljesült” – „nem teljesült”) vagy három (kiegészítve egy „részben teljesült” fokozattal) kategóriára bontják. Jelen kutatás újítása, hogy négy kategóriával dolgozik: a „részben teljesült” kategóriát tovább bontja „inkább teljesült” és „inkább nem teljesült” ígéretekre. Érvelésük szerint a nemzetközi összehasonlítás lehetősége így is megmarad, hiszen a háromkategóriás elemzésekkel való összevetés céljából a két köztes kategóriát össze lehet vonni.

A következő fejezetben (Sebők Miklós – Horváth Péter – Ondré Péter – Pál Gábor) azonban szembesülünk a nemzetközi összehasonlítások nehézségeivel. A kutatás ezen részében már csak a két kormánypart, az MSZP és az SZDSZ ígéreteit vizsgálják a kutatók, ami bár elsőre magától értetődőnek tűnik, az irodalom áttekintése megmutatja, hogy mégsem az. A korábbi kutatásokból az derül ki, hogy általában az ellenzéki pártok ígéreteinek is meglepően nagy aránya teljesül – még ha nem is annyi, mint a kormánypartoknak.

Ismét nehézséget okozott, hogy az SZDSZ-nek nem volt valódi választási programja, ezért esetükben csak a médiaígéretek, míg az MSZP-nél csak a választási programban szereplő ígéretek vették figyelembe. Az ezekből azonosított ígéretek 56%-a volt

tesztelhető és majdnem egyharmaduk retorikai ígéretnek minősült. Az elemzés szerint a tesztelt ígéretnek 48%-át teljesítették a kormánypártok, míg 28%-át nem. Az ígéretnek 13%-a esett az inkább nem teljesült és 11%-a az inkább teljesült kategóriába. Ezek az arányok önmagukban még nem sokat mondanak az olvasónak, ezért a szerzők kísérletet tettek a korábbi nemzetközi ígéretkutatási eredményekkel való összehasonlításra is. A több eredményt is tartalmazó összehasonlításban a 2002-es magyar eredmény a középmezőnyben helyezkedett el, megelőzve többek között 1984-es és 1988-as amerikai, valamint az 1996-os és 2001-es olasz kormány teljesítési arányát is. Azonban az összehasonlíthatóság itt a teljesítést mérő változó kétkategóriássá alakítását kívánta meg, amely során a kutatók előbb a két köztes kategóriát vonták össze „részben teljesült” kategóriává, majd ezt a „teljesült” kategóriához rendelték. Így létrejött a kétkategóriás teljesítés változó, amely összehasonlíthatóvá teszi az eredményeket a mindössze „teljesült” – „nem teljesült” kategóriákat rögzítő kutatásokkal, azonban úgy, hogy az „inkább nem teljesült” (13%) ígéretnek itt „teljesültnek” számítanak. A másik nemzetközi összevetés csak azokkal a kutatásokkal hasonlítja össze a próbakutatás eredményét, amelyek háromkategóriás teljesítésváltozóval dolgoztak, ilyenek azonban csak Kanada (1984-2006; 7 ciklus) és Svédország (1994-1998; 2 ciklus) esetében voltak elérhetőek. Ebben az összevetésben a 2002-es magyar eredmény utolsó előtti helyen áll. A nemzetközi összehasonlítás problémáira a szerzők is felhívták a figyelmet: hiányzik a nemzetközileg elismert standardizált módszer és az adat is meglehetősen kevés és nehezen összevethető (pl.: 1988-as kanadai adat egy 2002-es magyarral).

A teljesült ígéret cikluson belüli eloszlásának vizsgálatából viszont érdekes eredmények szülehetnek. A próbakutatásból az derült ki, hogy az ígéretnek több mint felét már a ciklus elején beváltották, azonban itt a 100 napos program speciális helyzetet teremtett. Az ígéret teljesülését magyarázó változókkal is mérték a kutatók és arra jutottak, hogy a koalíciós szerződésben való szerepeltetés pozitívan korrelál az ígéret teljesülésével, valamint a koalíción belüli méret is számít valamelyest, azonban az adott ígérethez tartozó tárca birtoklása nem. Ezen eredmények megerősítéséhez persze még további vizsgálatok szükségesek.

Kiegészítő kutatások

A magkutatás mellett három kiegészítő kutatást is tartalmaz a kötet, melyek a magkutatás elméleti kerettől valamelyest eltérnek, de újabb belátásokkal egészíti ki az eredeti kutatást. Ezekben közös, hogy a magkutatástól eltérően valamilyen mértékben megjelenik szemléletükben a választói oldal is.

Ez legkevésbé az első kiegészítő tanulmányban jelenik meg expliciten, hiszen Brunzel Balázs éppen azt igyekszik bizonyítani, hogy a mandátum létrejöttét nem feltétlenül a küldő, azaz a választók felől kell szemlélni, hanem releváns lehet az a megközelítés is, mely a mandátum létrejöttét az abban való hithez köti. Tehát a mandátum, azaz a valamilyen mértékig tartalmilag kötött meghatalmazás akkor létezik, ha a címzett, azaz a politikai aktor hisz benne – függetlenül attól, hogy a választók milyen céllal választották meg. A mandátumban való hitet azonban empirikus okokból kiterjeszti a nyilvánosság szférájára is, azt feltételezve, hogy ez a hit akkor létezik, ha a mediatisált nyilvánosságban erőteljesen jelen van a választási győzelem mandátumként való értelmezése. Ennek megfelelően közéleti diskurzusokat vizsgál, amivel túllép a magkutatás pártfókuszú megközelítésén. A Magyar Nemzet és a Népszabadság online tartalmainak vizsgálatából azonban az derül ki, hogy a második fordulótól a kormányalakításig terjedő időszakban a választási győzelmet értelmező cikkek között nagyon alacsony arányban voltak jelen a győzelmet közpolitikai felhatalmazásként értelmező írások. A médiaértelmezések vizsgálata izgalmas iránynak tűnik az ígéretkutatással és a mandátumelmélettel kapcsolatban, azonban néhány módszertani kérdést érdemes lesz átgondolni hosszútávon. A győzelem magyarázatait vizsgálva, nem meglepő, hogy sokkal inkább az okokat azonosítják a napilapok, mintsem annak eredményét (a mandátumot). Másrészt az sem tűnik meglepőnek, hogy közvetlenül egy – ráadásul elég intenzív – kampány után a kampánystratégiai magyarázatok szerepe erősebben jelen van a médiadiskurzusban, mint a közpolitikai ígéretekre koncentrááló magyarázatok. Harmadrészt, az eredmények értelmezésénél azt mindenképpen ki kell emelni, hogy 2002-ben a későbbi kormánykoalíció nagyon minimális különbséggel győzte le Fideszt, ráadásul úgy, hogy a második fordulóban a legtöbb szavazatot a későbbi ellenzéki párt kapta. A

könyv korábbi része bemutatta, hogy a mandátumelmélet egy fontos eleme a felhatalmazás erősségére vonatkozik, azaz a győzelem mértéke hat a mandátum erősségére. Abban a helyzetben, amikor a választásokon vesztes program kapta a legtöbb szavazatot, meglepő lett volna, ha a napilapok világos közpolitikai felhatalmazásként értékelik az MSZP-SZDSZ koalíció győzelmét. Mindezek alapján a médiadiskurzus és a mandátumba vetett hit kapcsolatát is érdemes lehet átgondolni, vagy pedig az alkalmazott módszeren finomítani, hiszen könnyen lehet, hogy a győzelem közpolitikai mandátumként való értelmezése a kampány utóéletének lecsengése után karakteresebben megjelenik a közéleti diskurzusban.

Szűcs Zoltán Gábor és Gyulai Attila írása a magkutatás szempontjából is nagyon fontos témát feszeget, hiszen a retorika és a retorikai ígéretek szerepét vizsgálják. A magkutatás – a nemzetközi szakirodalomhoz hasonlóan – a retorika fogalmát meglehetősen negatív értelemben használja. A mandátumelmélet szempontjából csak a tiszta és világos elköteleződések számítanak, innen nézve pedig a retorika rontja az ígéretek informativitását. Ezzel az állásponttal vitatkozik a szerzőpáros, azt állítva, hogy a retorikának igenis fontos szerepe lehet a mandátumelméletben, hiszen a maga módján éppen hogy növelik az informáltságot. Ezt azon keresztül bizonyítják, hogy a választói oldal problematikáját is bevonják mandátumelméleti gondolkodásukba. A választók közpolitikai tájékozottsága nem olyan szintű, hogy képesek legyen arra, hogy saját preferenciáik és a kormányzati ígéretek összevetése alapján megalapozott döntést hozzanak, ezt a kapcsolatot is a pártoknak kell megkonstruálnia. A közpolitikai javaslatok sokdimenziós terét is le kell fordítani egy olyan egydimenziós politikai térre, amelyben a választó a választási alternatíváit elhelyezheti. A retorika ellátja az információsűrités, szelektálás, hangsúlyozás és meggyőzés feladatát, amely segít összekötni a választót az ígérettel. Ebben a tekintetben a retorikának – amely minden ígéretnek része – informatív szerepe van, növeli az ígéretek, a felhatalmazás kérésének informativitását.

A dolgozat másik része arra az empirikus problémára koncentrálna, hogy mit lehet kezdeni a kutatás által retorikai ígéretként azonosított vállalásokkal. A magkutatás az ígéretek majdnem egyharmadát retorikai ígéretként határozta meg, azaz olyan vállalásként, amelynek teljesítése ellenőrizhetetlen. A tanulmány szerzőinek célja, hogy ezek-

kel az ígéretekkel is lehessen kezdeni valamit, ami nagy számuk miatt valóban indokoltnak tűnik. Ennek érdekében kidolgoznak egy kódolási szisztémát, amely által a retorikai ígéretekről is pontosabb képet kaphatunk. Arra a megállapításra jutnak, hogy a retorikai ígéretek egyáltalán nem tartalmatlan, értelmezhetetlen ígéretek, azaz ugyanúgy elköteleződések valami mellett, ezért a mandátum tartalmát befolyásoló tényezők. Legnagyobb részben ráadásul policy-tartalmat hordoznak, még ha teljesülésük nem is könnyen ellenőrizhető. Sokszor szubjektív jóllétre vagy szimbolikus javakra vonatkoznak, amely objektív mérése szintén problémás, mégis olyan elköteleződések, amelyek korlátozhatják a leendő kormány mozgásterét. A retorikai ígéretek másik fontos szerepe a pártok politikai térben való elhelyezéséhez szükséges információ biztosítása a választók számára, amely a közpolitikai pozíció kifejezésében is fontos tartalmakat hordoz.

A szerzők tehát bizonyítják, hogy a retorikával és a retorikai ígéretekkel érdemes foglalkozni, hiszen a mandátumelmélet szempontjából is relevánsak, kormányzati cselekvést korlátozó elköteleződések fejeznek ki és – még ha a kutatói szempontok számára nem is – a választók számára megfelelő információkat biztosítanak. További céljuk ezért, hogy a retorikai ígéretek teljesítésének vizsgálatára is kidolgozzanak módszereket. Ha ez sikerülne, akkor az a kutatás szempontjából nagy jelentőséggel bírna, hiszen nem „veszne el” a választási ígéretek egyharmada.

Az utolsó kiegészítő kutatás Bíró Nagy András nevéhez fűződik, aki szintén egy meglehetősen eredeti kérdésfeltevással dolgozik, és próbakutatásának eredményei is érdekesnek bizonyulnak. A magkutatás elméleti keretének fontos eleme, hogy a mandátum tartalmát a felhatalmazást kérő párt határozza meg. Éppen ez az a tényező, amelyben a mandátum különbözik a delegálástól, ahol a felhatalmazás tartalmát is a felhatalmazó – azaz a választók – állapítja meg. Ezt a kitétel nem nehéz elfogadni, azonban mégis felvethető a kérdés, hogy a mandátum tartalmának megállapításakor az adott párt mennyire veszi figyelembe célcsoportjának preferenciáit. Bíró Nagy András éppen ebből a kérdésfeltevésből indul ki, amikor a rezponzív programírás lehetőségeit vizsgálja az MSZP és az SZDSZ 2002-es kampányígéretein. A pártok választási ígéreteit azok szavazótáborának közpolitikai preferenciáival veti össze. Problémát jelent azon-

ban, hogy a választói preferenciák megállapításához használt adatbázisokat nem a kampány alatt készülték, hanem vagy korábban (WVS 2000, egyéb közvélemény-kutatások) vagy már a választások után (ESS 2002).

Az eredményekből az derül ki, hogy az MSZP programja összhangban volt választóinak preferenciáival. A szocialisták a jóléti ígéretek, az erős állami szerepvállalást és a munka világát állították kampányuk középpontjába, ami azért is jó választásnak bizonyult, mert ebben az időszakban a társadalom egészségét is hasonló kérdések foglalkoztatták a leginkább. Az MSZP ezenkívül törekedett arra, hogy ígéreteivel ne merészkedjen olyan területekre, ahol a Fideszt hitelesebb szereplőnek számít a választók szemében (vallás, antikommunizmus, nacionalizmus). A baloldali ígéretek tekintetében azonban az MSZP hiteles szereplőnek számított a szavazók szemében. Annak ellenére, hogy a saját táborban kedvező fogadtatást válthatott ki volna, posztmaterális területeken azonban (zöld ügyek, emberi jogi kérdések stb.) nem tettek vállalások, a jóléti fókusz végig megmaradt.

A SZDSZ a szocialistáknál kevésbé volt rezponzív a programíráskor. Gazdasági liberalizmusuk saját táboruk baloldali orientációjával nem volt összhangban, azonban a kampány fő témái, a fideszes korrupció elleni harc és a demokrácia védelme már inkább egyezett a szavazótábor preferenciáival. Érdekes megfigyelés, hogy a párt nem tett vállalásokat kulturális területen, annak ellenére, hogy a felmérések szerint ezek szinte biztos pozitív fogadtatásra találtak volna a párt szavazói között. Persze azt nem tudhatjuk, hogy a szavazótábor preferenciáitól való eltérés a figyelemhiánynak, vagy más okoknak, pl.: nevelési célnak (gazdasági liberalizmus esetében) tudható-e be. Az eredeti kérdésfeltevéshez kevésbé kapcsolódó, de érdekes eredmény volt az is, hogy a két későbbi kormánypárt szavazótábora a kulcstémák szempontjából 2002-ben állt egymáshoz a legközelebb. Összességében ez a kiegészítő kutatás is gazdagítja az eredeti megközelítést, érdemes lesz a további ciklusokra is elvégezni a vizsgálatot.

Észrevételek és összegzés

A kötet ismertetése után néhány szubjektív észrevétellel egészíteném ki az eddig leírtakat. A magkutatás megközelítése alapján, a kampány során minden egyes azonosítható kormányzati vállalás ugyanakkora súllyal esik latba az elemzésnél. A kutatási program a nemzetközi összehasonlíthatóság érdekében elkötelezte magát az ígéretteljesítés arányszámmal való mérése mellett, ami talán az egész projekt legvitathatóbb eleme. A mandátumelmélet abból indul ki, hogy az ígélet alapvetően a választott és a választó közötti viszonyt teremti meg, és az ígéretek teljesüléséről is végső soron a választók mondanak ítéletet. A választók szempontjából azonban a kampány során tett ígéretek nem egyenlő súllyal esnek latba, ahogyan a felhatalmazást kérő pártok sem egyenlő súllyal prezentálják vállalásaikat. Egyes ígéretek a teljes kampányt áthatják, minden lehetséges felületen és fórumon megjelennek és a közéleti diskurzus és kampánycsatározások fontos elemeivé válnak, míg az ígéretek (feltehetően) nagyobbik része háttérbe szorul és az is elképzelhető, hogy egy napilap hasábjain való egyszeri említésen túl meg sem jelenik a kampányban. A felhatalmazás és a kormánypolitika kötöttsége ezért jóval erősebbnek látszik a kulcsígéretek esetében, ahol a felhatalmazás-kérés is jóval hangsúlyosabb, mint a többi ígéretnél. A kutatási program – a bemutatott nemzetközi ígérétkutatásokhoz hasonlóan – minden ígéretet egyenlően kezel, így viszont könnyen előfordulhat, hogy egy magas ígéretteljesítési arány mellett rejtve marad, hogy éppen a kulcsígéretek nem teljesültek, vagy fordítva, az alacsony ígéretteljesítés a kulcsígéretek maradéktalan teljesítésével jön létre. Előbbi esetben a mandátumelmélet szempontjából inkább negatív a mérleg, hiszen azok az ígéretek, amelyekre erős felhatalmazást kaptak a pártok nem teljesültek, csak azok, amelyek a közvélemény figyelmét elkerülték, utóbbi esetben viszont éppen ezért pozitív. A könyv egy helyen utal arra, hogy az adatok lehetővé teszik az ígéretek súlyozásos vizsgálatát a későbbiekben (111.o). A nemzetközi összehasonlításra alkalmas mérőszám megtartása mellett is érdemes lehet kiszámolni a média-megjelenés arányában súlyozott teljesítési arányszámot.

A másik vitatható pont a teljesülés objektív mérésével kapcsolatos. A kutatók abból indulnak ki, hogy egy ígélet teljesülése kutatói módszerekkel objektíven meghatározha-

tó és ennek érvényességét gondos módszertani és kutatásszervezési lépésekkel biztosítják is. Azonban felvethető a kérdés, hogy a politikában érdemes-e ilyen tekintetben objektivitásról beszélni. A politika az állandó értelmezési küzdelmek terepe, ahol az objektív tények – egy ígélet teljesülése – sem érezhetik magukat biztonságban. Az, hogy a kutatók megállapítják egy ígélet teljesülését, korántsem jelenti azt, hogy az az ígélet a politikai térben teljesültnek is számít. Természetesen a magkutató pozitív tudományfelfogása jegyében az objektív ígéletteljesülés vizsgálata releváns, mégis hozzáadott értékkel rendelkezne az ígéletteljesülések értelmezési küzdelmeinek és politikai „ténnyé” válásának vizsgálata is. Természetesen erre az összes ígélettel kapcsolatban nincsen lehetőség, azonban az előző problémával összekötve, további kiegészítő kutatásként a kulcsígéretekké kapcsolatban, esettanulmány jelleggel elvégezhető lenne egy ilyen vizsgálat.

Összességében a kötet egy izgalmasnak ígérkező kutatás alapjait fekteti le. A nemzetközi irodalom áttekintése alapján az is látszik, hogy a program a nemzetközi ígéletkutatásban is komoly előrelépést jelenthet, hiszen annak elméleti és módszertani hiányosságait pótolja. A bevezetőben említett módszertani transzparencia mellett külön ki kell emelni a projekt nyitottságát, hiszen az alapvetően pozitív szemléletű magkutatót, eltérő megközelítésekkel dolgozó kiegészítő kutatások egészítették ki. Megítélem szerint ezek valóban gazdagíthatják a programot és az eredményeket. A nemzetközi bekapcsolódás mellett, a magyar választások és ciklusok feldolgozása a hazai közeg számára is rendkívül érdekes eredményekkel szolgálhat a későbbiekben.